

LIBRIS

We know
books

GEORGE VRANA

ÎNSTRĂINĂRI
ȘI ALTE POEME

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ DE
Marius Marian Șolea

*Volumul a fost tipărit cu sprijinul
domnului **Dumitru Toșa**, președinte al filialei București
a Comunității Armâne din România.*

EDITURA
CREATOR
BRAȘOV, 2023

CUPRINS

Cuvânt înainte.....	5
Notă asupra ediției	13

PRIMA CARTE

1990-1999

Veghetorul cuvintelor

1990-1995

Lumea strămoșilor.....	21
La țărnul mării	22
Pe ici, pe colo.....	23
Istorie	24
Coșmar.....	25
Drum pierdut	26
***.....	27
Priviri otrăvite	28
Când oamenii dorm în casele lor ferecate.....	29
Clopotele sângelui	30
Boală	31
Cheare	32
Paradisuri	33
Biserici.....	34
Viața mea	35
Căutare.....	36
Castre	37
Ivire	38
Oboseală.....	39
Porți.....	40
Bunicul	41
Peisaj	42

Părăsire.....	43
Nădejdea.....	44
Dor.....	45
Un sat părăsit.....	46
***.....	47
Aducere aminte.....	48
Patria Nova.....	49
***.....	50
Suflet.....	51
***.....	52
Perspectivă.....	53
Somn.....	54
***.....	55
Anii.....	56
Veghetorul cuvintelor.....	57
***.....	58
Mărturisire.....	59
Departé.....	60
Surghiun.....	61
Sunt unul dintre cântăreții din urmă.....	62
Perspectivă.....	63
Torna, torna, fratre!.....	64
Cetatea din suflet.....	65
Cuvânt.....	66
Întâlnire.....	67
Fiule!.....	68
În patria mea.....	69
Via Egnatia.....	70
Joc de oglinzi.....	71
Rânduială.....	72
Catacombe.....	73
Cine sunt eu?.....	74
Vis.....	75
Podul din Arta.....	76
Singur.....	77
Gândul cu care se trezește Don Quijote.....	78
În fiecare zi.....	79

Dorințe.....	80
Chipul	81
Poveste	82
Douăzeci și nouă de ani.....	83
Rană	84
Dor.....	85
Ca să mă înțeleg mai bine	86
Să te așezi în fața muntelui	87
În mijlocul patriei.....	88
Cântec	89
***	90
Chipul	91
Poemul	92
Copilărie.....	93
Călătorie.....	94
Destin.....	95
***	96
Elegie	97
***	98
***	99
Umbra	100
***	101
Panoramă	102
Cuvinte.....	103

Dintr-un caiet pierdut
Trei poeme salvate în memorie
1990 – 1991

***	107
***	108
***	109

Nostalgia
1990 – 1995

Nostalgia	113
***	114
Cer și amurg.....	115

Aventurierul	116
Omul	117
***	118
Acvatică	119
***	120
Călătorie	121

Macedono-vlahe
1990 – 1995

Solitudine	125
Nodul Gordian	126
Cântecul armânilor	127
Inima	128
Fatalitate	129
Destin II	130

Peisaj interior
1995 – 1999

***	133
***	134
Marea	135
Răscruci	136
Noaptea	137
Sângele	138
Anii spuziți	139
Perspectivă	140
Trecere	141
***	142
Delir	143
Pustii	144
Pași	145
Solitudine	146
Caleidoscopică	147
Cântecul risipitorului	148
O promisiune secretă	149
Enciclopedia simțurilor	150
Ploaie	151

Nocturnă	152
Însinguratul	153
Lui Heraclit.....	154
Istorie	155
Constelații	156
***	157
Lacra	158
Dansul mânărilor.....	159
***	160
***	161
Oboseală.....	162
La capătul nopții	163
***	164
***	165
***	166
Temere	167
Iluzie	168
Prezență.....	169
Cântecul Mediteranei.....	170
Timpul	171
Perspectivă în doi.....	172
Cântec	173
Fața ta blondă.....	174
Peisaj	175
Continente secrete.....	176
Atotțiitorul.....	177
Un milion de speranțe	178
Geneză	179
Peisaj interior.....	180
Pasărea îndoliată.....	181
***	182
Text și abis.....	183
Biblioteca	184
Treizeci și patru de ani	185
Lui Ion Vinea.....	186

ADDENDA

1990 – 1995

***	189
***	190
***	191
Neliniște	192
***	193
***	194
***	195
Remușcări	196

În acest timp de cenușă

1990 – 1995

Încercănare	199
În acest timp de cenușă	200
Nomadul iubirii	201
Arheologie	202
Înstrăinare	203
Rugă	204
Voi fi prezent	205

A DOUA CARTE

1995-2021

Înstrăinări

1995 -2005

Închipuire de păianjen	211
Chipul tău	212
***	213
***	214
***	215
Veșnicia	216
Stavropoleos	217
***	218
Revoluții	219
Izgonit din limbă	220
Pendula	221

Regret.....	222
***.....	223
***.....	224
Lupta.....	225
Arcadia.....	226
Înstrăinări.....	227
***.....	228
Un tur.....	229
Identitate.....	230
Peisaj tomitan.....	231
Dorință.....	232
Via Egnatia II.....	233
***.....	234
Sunt pustiu.....	235
Esoterică.....	236
Judecată.....	237
Cândva.....	238
Rugă.....	239
Dialogul.....	240
Thalassa.....	241
Bisericile.....	242
Statuia.....	243
Istorie.....	244
Alfa și Omega.....	245
Mithopoem elino-macedo-armân sau o mitologie personală.....	246
Ars Poetica.....	247
Ellada.....	248
Poem pentru Steryiu Dardaculi.....	249
Elino-Armânul.....	250
Patria catacombă.....	251
Ascultare.....	252

ADDENDA 1995 – 2003

M-am născut toamna.....	255
Dumnezeu și clepsidra.....	256

De vorbă cu graiul.....	257
În fiecare dimineață.....	258
Am intrat în cuvânt.....	259
Cuvintele.....	260

Cuvântul profet

2005 – 2006

Epitaf.....	263
Destin III.....	264
Crucea.....	265
Rânduiala.....	266
Limba noastră.....	267
***.....	269
Cuvântul profet.....	270
Fraților mei zagoriți.....	271
Cruce și icoană.....	272

Rugăciune

Rugăciune.....	275
***.....	276

Alte poeme

2006 – 2019

Autobiografie.....	279
Santorini.....	281
Pentru Vasili Barba.....	283
Tu mare.....	285
Un cântec de cenușă.....	287
Lamento.....	288
În cerul absurd al Balcanului.....	290
Cântec tragic.....	292
Epistolă către Domnul nostru, Iisus Hristos.....	294
Înstrăinat în imperiul sufletului.....	296
Bucuria și lacrima.....	298
A fost de parcă n-ar fi fost.....	299
Citindu-l pe Kavafis.....	300
Mările mediterane.....	302

Timpul	303
Pompei	304
Se-ntunecă peste viața mea.....	306
***	307
Termopile	308
Știința și adevărul	309
Pe un câmp de luptă	310

Poema vieții – Un cântec polifonic

2011

Poema vieții – Un cântec polifonic	313
--	-----

To axion esti! – Cuvine-se cu adevărat!

2011

Un scurt cuvânt	331
To axion esti! – Cuvine-se cu adevărat!	332
I.	333
II.	334
III.	338
IV.	339
V.	340

În pădurea roșcată a vieții

2009 – 2017

Un adevărat trandafir catifelat	343
Tablou în vis	344
Eu și marea.....	345
În pădurea roșcată a vieții	346
Chipul tău de zăpadă.....	348
Vreau să te sărut pe pleoape.....	349
***	350

Cercul Vieții

2014-2017

***	353
***	354
***	355

***	356
***	357
***	358
***	359
Lui Sorin Dumitrescu	360
***	361
***	362
Azi-noapte am văzut în vis	363
Când faci binele.....	364
Există doar păcatul și sfințenia	365
***	366
Cercul vieții	367
În acest oraș.....	368
Noi și cărțile.....	369
Înstrăinat în câmpul așteptării.....	370
Reverie	372

Poeme triste 2019-2021

Dorul.....	375
Imensitate și moarte	376
Moartea	378
Domnul încă mi-a îngăduit să fiu	379
La Epidaur	380
Moartea va intra în oraș ca unu taur.....	381
Muzică	383
Córdoba.....	384
Ca pe o mielușea	386
Aromânii – Moștenire și Model Arhetipal European	387

Poezia aromânească

Poezia aromânească – câteva repere.....	397
Aspecte istorice	408
Poezia aromână – Rădăcini.....	413

Poezii clasici.....	415
Neotradiționaliștii și modernii	420
Contemporanii	425

Referințe critice, evocări

Cuvântul, ca depozitar al imaginii lumii	
George Vrana: „Aviglitorlu di zboară”	433
Elemente moderne în poezia aromână	
a generației tinere de astăzi.....	435
George Vrana, Poetul „Surpării”	437
Însemnări în toamnă, bucuria fraților	446
Hristu Căndroveanu despre istoria literară aromână,	
despre poetul, criticul literar și eseistul George Vrana	447
Jurnal interior	448
Despre poemul Ellada din ciclul poetic Xinitii.....	449
Cu Yioryi Vrana sub cerul poeziei italiene	450
Anexă	456
Nostalgia identității.....	458
Jurnal interior, de Yioryi Vrana (George Vrana).....	460
Cu ocazia conferirii premiului	
Radio România Constanța	462
Despre traducerea în aromână și română a poemului	
ΑΡΓΟΝΑΥΤΕΣ/ Argonauți de Yorgos Seferis	463
Yioryi Vrana – 50	464
Despre poemul simfonic	
„To axion esti! – Cuvine-se cu adevărat!”	467
Biobibliografie	469

CUVÂNT ÎNAINTE

Aromâna și româna sunt două limbi surori, două expresii lingvistice perfect autonome ce descind din latina populară orientală. Aromâna este mai conservatoare din perspectiva lexicului reprezentativ latin, care nu este identic cu cel al românei¹, și păstrează în imaginarul ei cuvinte ce atestă originea meridională a acesteia, cuvinte ce nu se regăsesc în română². Alte cuvinte atestă prezența mult mai îndelungată a aromânilor în imperiu³.

Aromâna se individualizează în raport cu româna și prin prezența în sânul său a cuvintelor grecești: după marele lingvist Cicerone Poghirc, 2534 de cuvinte din 9236, în *Dicționarul* lui Tache Papahagi. În română, cuvintele slavone ocupă o poziție similară cuvintelor grecești din aromână.

Poziția importantă a cuvintelor grecești în aromână, ce le depășesc numeric pe cele latine, și prezența importantă a slavonismelor în română nu impietează în niciun fel asupra caracterului latin al celor două expresii lingvistice.

În studiul său strălucit, *Romanizarea lingvistică și culturală în Balcani*⁴, la capitolul *Concluzii*, lingvistul Cicerone Poghirc scria:

1. Vezi Mariana Bara, *LIMBA ARMĂNEASCĂ – Vocabular și stil*, Capitolul Vocabularul Reprezentativ Al Limbii Armâne – A. Lexicul Latin, p. 47-105, Editura Cartea Universitară, București, 2007.
2. Vezi studiul *Romanizarea lingvistică și culturală în Balcani*, al lingvistului Cicerone Poghirc, în volumul „*Aromânii – istorie, limbă, destin*”, p. 43-44, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996. Acest volum cuprinde traducerea, revizuită și mult completată, a textului apărut în Caietul nr. 8 al Centrului de Studii asupra Civilizației Europei Centrale și de Sud-Est (Publications Langues'O, Paris, 1989).
3. Imperiul Roman de Răsărit.
4. *Romanizarea lingvistică și culturală în Balcani*, în volumul citat la nota 2, „*Aromânii – istorie, limbă, destin*”, p. 13-49.

„Caracterul latin al limbii aromâne în gramatica sa, precum și în vocabularul său de bază, nu poate fi contestat științific, după cum nu pot fi contestate nici amploarea și vechimea influenței grecești, care se explică prin bilingvismul greco-latin, de foarte veche dată în regiune. În același sens, al sintezei greco-romane, au acționat deopotrivă Imperiul romano-bizantin și, până la o anumită epocă, Biserica Ortodoxă însăși.”

Aromâna și româna se diferențiază și își câștigă fiecare în parte personalitatea și prin cuvintele de substrat. Cicerone Poghirc evidențiază un fapt foarte interesant: „dacoromâna posedă un mare număr de cuvinte de substrat, inexistente atât în albaneză cât și în aromână și care-și găsesc adesea corespondentul în limbile baltice.” Foarte interesantă este și situația cuvintelor fără etimologie după același Poghirc: 1008 în aromână și 4000 în română. Cuvintele acestea fără etimologie sunt în general foarte vechi și sunt diferite în cele două limbi.

Există în lingvistică ispita de a privi limbile în sine, făcând abstracție de istorie, de cultura și tradițiile vorbitorilor. Și, mai cu seamă, există eroarea de a face abstracție de imaginarul literar și filosofic exprimate printr-o limbă.

Într-un studiu intitulat „Aromânii și istoria lor secretă – Întoarcerea lui Odhiseu sau epopeea interioară”⁵ am încercat să identific, pornind de la istoria și cultura aromânilor, dar în primul rând de la limbă și de la imaginarul literar, așa cum acesta a fost exprimat în literatura aromână, ontologia, miturile literare și filosofice, etica.

Din perspectivă ontologică, o importanță deosebită au metafizica drumului, xinitia (înstrăinarea), tragicul, ștergerea chipului, jertfa, exilul, catacomba, absența numelui, nefixarea/ indeterminarea (niastâsirea în aromână), existența polimorfă, timpul revolut, dorul și mirachea (care s-ar putea traduce printr-o dorință contrabalansată de regret).

Pentru că prezenta carte se intitulează *Înstrăinări și alte poeme* (*Xinitii și alti poemati* în aromână), voi prezenta semnificațiile cuvântului *xinitie*, dincolo de sensul literal de înstrăinare.

5. Acest studiu inedit se află în lucru.

Există o xinitie raportată la un spațiu geografic propriu-zis, cum se întâmplă în poezia folclorică, o xinitie ca aventură gnoseologică, dar și o xinitie apocaliptică creștină. Toate aceste forme de xinitii se regăsesc în carte.

Miturile literare și filosofice identificate de mine sunt Ellada, Macedonia, Alexandru Macedon, elenismul, Roma, Imperiul Roman de Răsărit, Rumeicul, Armâniul, Moscopole, limba, patria.

În ceea ce privește etica, o semnificație deosebită au giunaticul (eroismul, curajul), nâmuzea (demnitatea), tiînia (demnitate, cinste), zborlu (cuvântul). Pot aminti aici și câteva tipuri: eroul, haiducul, fondatorul, everghetul (lasodetlu în aromână), xinitlu (înstrăinatul), dar și cameleonul ori parvenitul.

Hristu Cândroveanu, în importanta carte *UN VEAC DE POEZIE AROMÂNĂ*, vorbea despre un anumit specific al poeziei aromâne, despre o anumită esoterie, despre un anumit spirit eliptic al acesteia:

„Ne vom opri însă asupra specificității poeziei aromâne, care reflectă un univers particular, arhaic, de o marcată specificitate el însuși. Un univers de suflet greu abordabil de către cei ce nu l-au trăit, nu l-au cunoscut direct și nici măcar nu au fost aproape de subiecții lui, pentru a-i pătrunde fie și indirect semnificațiile, înțelesurile. Este și motivul pentru care cititorii din afara cercurilor aromâne au sentimentul că lirica aromână este cumva eliptică, ori săracă, nenuanțată. Adevărul este că poeții aromâni, scriind despre un univers închis, chiar sunt eliptici în expresie, fără intenții premeditate în acest sens. Ei știau foarte bine că în conștiința cititorilor lor cosângeni orice cuvânt, orice vers, oricât de condensate va reverbera într-o lume întreagă de ecouri, de nuanțe și de evocări ce vor complini de la sine tabloul de suflet, uneori numai schițat în textele lor, în doar sugestii, larg incitante însă, asemenea unor scenarii dense de film, din care regizorii cu fler știu să tragă pelicule coplesitor expresive. De aici însă – și dificultatea deosebită, ce ne-a revenit nouă, celor doi transpunători ai poemelor din cartea de față în limba română literară. Ce fel de transpuneri să dăm?”⁶

6. UN VEAC DE POEZIE AROMÂNĂ, Introducere și prezentările autorilor: Hristu Cândroveanu, Ediție și note: Kira Iorgoveanu, Transpuneri: Hristu Cândroveanu, Kira Iorgoveanu, Editura Cartea Românească, 1985. Textul citat se regăsește în *Introducere*, la pagina 15.

Hristu Cândroveanu avea doar parțial dreptate. Avea dreptate atunci când se referea la acel univers particular, arhaic, de o marcată specificitate, în care nu poți pătrunde fără să-l fi trăit anterior sau fără să ai parte de o inițiere. Și cu toate acestea, un univers absolut închis nu este posibil! În orice univers există o poartă ce se deschide către o realitate general umană. În plus, universul „închis” despre care vorbește reputatul critic a fost cultivat mai degrabă de poeții tradiționaliști. Există și o altfel de poezie aromână, în care temele universale ale poeziei dintotdeauna sunt prezente.

Cândroveanu, cu instinctul său de critic adevărat, a recunoscut spiritul eliptic al liricii aromâne, dar greșește atunci când pune în legătură acest spirit cu acel univers închis despre care au scris poeții aromâni. Cândroveanu, de fapt, nu condamnă spiritul eliptic, aparent schematic și nenuanțat al liricii aromâne. Acestui spirit eliptic îi recunoaște puterea de sugestie, dar, în primul rând, pentru inițiați. El, într-un fel, regretă că cei din afara cercului inițiaților nu pot recunoaște bogăția și complexitatea unei lumi doar sugerate.

Hristu Cândroveanu nu a sesizat că spiritul eliptic al liricii aromâne și aparentul ei caracter schematic, ce constituie o permanență în poezia aromână populară și cultă, reprezintă, de fapt, o notă de rafinament, într-un alt registru stilistic.

Kavafis, într-o recenzie la *Culegere din cântecele poporului grec* de N. G. Politis, scria despre un tetrastih că este excepțional, iar simplitatea sa este pur grecească și conține o frază eliptică. Adesea, spunea Kavafis, „*fraza eliptică este o importantă figură de stil în poezie, dând emfază versurilor.*”⁷

Este foarte interesant să subliniez că observația, pe care o face Kavafis, privitor la stilul eliptic, se regăsește într-o suită de comentarii la anumite cântece de haiducie/ kleftice, ai căror protagoniști sunt arma-tolii aromâni Livinis din Karpenisi (Cărpeniși în aromână), Hristos Milionis (Hristu Milioni), Katsandonis, care nu este altul decât vesti-

7. K. P. Kavafis, OPERE COMPLETE, Proza, Îngrijirea ediției, traducere, note și comentarii: Elena Lazăr, p. 155-156, EDITURA OMONIA, București, 2001.

tu l'erou fărșerot Caciandoni, cântat de poporul aromân și în aromână, personaj de baladă în literatura cultă a aromânilor. Un alt vestit armatol aromân care se regăsește în poeziile populare comentate de Kavafis, este Nikotsaras (Nicu Ceara în aromână). Este bine știut că aromânii, au participat din plin la creația populară grecească. Tache Papahagi, în PARALELE FOLCLORICE⁸, subliniază și argumentează acest aspect. În poezia populară neogrească, o importanță deosebită o au cântecele păstorești, *vlahika tragoudia* („carmina pastoralia”), dar, mai cu seamă, cântecele haiducești, *kleftika tragoudia*. Aceste cântece din urmă au fost create, așa cum au relevat mai mulți cercetători și antologatori ai foclorului grecesc, în Munții Pindului, în plină viață aromânească, precum și în alte centre aromânești, unde exista instituția național religioasă a capitanatului de armatoli.

Aromânii au creat poezia haiducească/ kleftică, în principal în limba grecească, spre deosebire de bogata poezie populară a iubirii, a naturii, a păstoritului, a cărăvănăritului, a înstrăinării, a etnicismului etc., pe care au creat-o în aromână.

Trebuie recunoscut, însă, că stilul epicei populare aromâne se înrudește cu stilul epicei populare grecești care după același Tache Papahagi „e stil scheletic, laconic”⁹. Pornind de la Tache Papahagi și dezvoltând ideile acestuia, adaug aici că poezia populară lirică aromână „creionează schițând” este lipsită de culoare stilistică/ de plasticitate, este subordonată fondului ideii, este laconică, ea se bazează pe sugestie, cum se întâmplă în lirica de dragoste. Totodată, poezia populară aromână se bazează pe ritm și nu pe rimă.

Arta ce caracterizează o astfel de poezie este elină și, fiind profund legată de identitatea elino-macedo-romană a aromânilor,¹⁰ dar în limba aromână, coexistă în mod paradoxal, emotivitatea hiperboreană,

8. Tache Papahagi, PARALELE FOLCLORICE. Traduceri din poezia populară greacă, București, 1970.

9. Vezi p. 167 din lucrarea citată la nota anterioară.

10. Vezi și studiul meu – *Matilda Caragiu Marioțeanu – Poezie și limbă*, în Studii și Cercetări Lingvistice – Academia Română LVIII/1 ianuarie – iunie 2007, Editura Academiei Române.

„expresia barbară”, metaforă, și nostalgia pentru logos, pentru rațiune. „Expresia barbară”, în sens de plasticitate a limbii, a fost potențată de poezii clasici aromâni și în special de marele poet Nuși Tulliu, în poezia căruia metafora ajunge la paroxism.

Aromâna comunică stilistic cu româna din punct de vedere poetic prin emotivitatea hiperboreană, prin metaforă. Universurile poetice sunt însă diferite atât din punct de vedere tematic, cât și stilistic. Și geografia poetică¹¹ este diferită, după cum și simbolurile acestor universuri poetice sunt diferite. Și totuși există un element comun care face posibilă comunicarea între cele două universuri: sentimentul dorului. Cuvântul dor este un cuvânt ecumenic pentru aromâni și români.

Poezia care se regăsește în *Înstrăinări și alte poeme* trebuie privită ca o creație în oglindă. Ea nu este o simplă traducere/ adaptare a volumului original *Xinitii și alți poemați*, ci este o încercare de rescriere, o încercare de descoperire pentru *xenul* pentru cel din afară/ pentru străin, a unei stări de *xinitie*/ înstrăinare a celui din lăuntru.

Dacă poezia originală din *Xinitii și alți poemați* este rezultatul unei energii creatoare, în sens mistic, ca la poezii orfici italieni, despre care a vorbit de curând poetul Dinu Flămând¹², poezia din *Înstrăinări și alte poeme* este o poezie meditată, un altfel de „joc secund”. Poezia meditată din *Înstrăinări* trebuie privită ca o poezie de sine stătătoare, scrisă cu alte cuvinte și cu alte exigențe.

Este o poezie cântată la un alt instrument. Sper ca poezia din *Înstrăinări* să aibă deschiderea pe care a avut-o muzica lui Domenico

11. Tache Papahagi în cartea POEZIA LIRICĂ POPULARĂ scrie la pagina 459: „Lirica literară dacoromână ne prezintă respectivul suflet, care a creat-o, ca pe niște luminșuri sau chiar poieni discrete și înflorite, pline de lumina îmbietoare, în care păsări se îngână în ciripitul lor cu lumea florilor, în care dorul armonizează fermecător cu iubirea. Lirica aromână, din contră: asemenea acelor piscuri stâncoase, în jurul cărora rar dacă se abate câte vreo pasăre solitară, cu ciripit scurt, sacadat, lapidar și răscolitor de florii unei singurătați impresionante și în a căror rază rar apare câte o floare, mai mult dură decât gingașe, ca o sfidare extrem de delicată și discretă în monotonia ei față de tot ceea ce o înconjoară și o domină – cam acesta este cadrul liric în care se manifestă sufletul aromân (...).”

12. VEZI MARIO LUZI, POESIE/ POEZII ÎN CORPUL OBSCUR AL METAMORFOZEI, Antologie, traducere, note și cronologie de Dinu Flămând, Introducere de Stefano Verdino, p. 35, Editura HUMANITAS, București, 2019.

Scarlati, care sună foarte bine nu doar la instrumentul pentru care a fost creată, la clavecin, dar și la pian și la alte instrumente. Pe de altă parte, limba română, în împărăția căreia am intrat cu sfială la vârsta 5 ani, este complementară cu limba mea maternă, aromâna, în acea romanitate orientală ce a păstrat în catacombă nostalgia imperiului.

Totuși, în *Înstrăinări și alte poeme*, se poate citi și o istorie secretă, ce a supraviețuit prin limba pe care am moștenit-o. Această istorie este una specifică, ea este inteligibilă, fiindcă are temeuri universale și simboluri ce transcend granițele.

Voi încheia cu un scurt cuvânt pe care l-am scris cândva despre poezia *Limba noastră*, din ciclul *Cuvântul profet/ Zborlu prufitu* (în aromână).

„Am scris nenumărate poeme despre limbă și cuvinte, dar poemul *Limba a noastră* se distinge prin faptul că în conținutul său se poate descoperi o viziune totalitară, holistică.

Dacă în cultura noastră, există uneori sentimentul că limba armânească constituie un element al lumii și al istoriei, un fenomen definitiv, dar nu fundamental, în poemul meu se întâmplă altfel. Limba este totalitară, ea este cea care înglobează totul, fără rest. Astfel, limba înglobează istoria, cu toate formele sale de manifestare: geneză, devenire, moarte. Limba se aseamănă unei oglinzi în care se poate citi retrospectiv istoria obiectivă a lumii și istoria personală. În limbă se poate citi, de fapt, o istorie obiectivă specifică și care devine subiectivă, prin trăire personală.

Prologul poemului este elegiac:

Limba a noastră
u aduchescu 'ndoi oamiñi,
mortâl'i, Dumnidză, Stâ-Măria
ș-vahi anghil'i.
Limba noastră

o înțeleg câțiva oameni,
morții, Dumnezeu, Maica Domnului
și poate îngerii.

În versurile de mai sus se poate descifra o stare elegiacă pentru un prezent precar, plasat în vecinătatea morții, dar, în mod paradoxal, lumea agonică descrisă se dezmargințește consolator și ondulatoriu în lumea nevăzută.

Sentimentul pe care îl am acum, când îmi lecturez versurile, este că limba începe să devină vizibil, un univers al morții. Limba descriște, se întunecă, pe măsură ce scade nivelul ei de inteligibilitate.

În acest cadru, obiectiv descris în prolog, își face prezența poetul, conștiința veghetoare, ce trăiește memoria lumii ca pe o rană.

Orice istorie fondatoare începe cu tranșarea unei lupte. În cazul nostru, al armânilor, lupta s-a tranșat în favoarea lui Paulus Emilius și în defavoarea lui Perseu, dar cum istoria s-a desfășurat în interiorul limbii, cuvintele latine au învins cuvintele elino-macedonene și Roma s-a transfigurat în limba armânească.

În mod paradoxal, Roma este biruitoare, dar nu se confundă cu limba armânească, pentru că această limbă poartă ca pe o memorie însângerată moștenirea elino-macedoneană.

Roma reprezintă partea virilă a limbii noastre, iar Ellada reprezintă conștiința speculativă și filosofică a acesteia. Macedonia reprezintă mai mult o stare de spirit și o nostalgie difuză.

Limba noastră, în lumina poemului meu: glorie, cenușă, nostalgie, jar, abandon, agonie, mormânt și icoană.

În poemul meu, limba este deopotrivă moarte și înviere.

GEORGE VRANA

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Volumul *Înstrăinări și alte poeme* cuprinde: *Prima carte și A doua carte*.

Prima carte cuprinde, la rândul ei, două cărți, *Veghetorul cuvintelor (1990-1995)* și *Peisaj interior (1995-1999)*. Tot în această primă carte se regăsesc patru cicluri poetice: *Dintr-un caiet pierdut – Trei poeme salvate în memorie (1990-1991)*, *Nostalgia (1990-1995)*, *Macedono-vlahe (1990-1995)* și *În acest timp de cenușă (1990-1995)*.

Cartea *Veghetorul cuvintelor* a fost publicată de Hristu Cândroveanu în anul 1995, în forma sa originală aromână, cu titlul *Avigl'itorlu di zboară*, la Editura Fundației Culturale Aromâne „Dimândarea Părintească” din București.

Avigl'itorlu di zboară a apărut și într-o ediție bilingvă aromâno-sârbă, la Editura „Moscopoléana” din Belgrad, în anul 2001. Redactor și traducător în limba sârbă a fost Zoran Plasković.

Peisaj interior/Aynanyiu di nuntru (în aromână) este o carte inedită. Inedite sunt și ciclurile poetice *Dintr-un caiet pierdut – Trei poeme salvate în memorie*, *Macedono-vlahe* și *În acest timp de cenușă*. Ele reproduc în variantă românească ciclurile poetice originale aromâne: *Di-tu unâ filadhâ chirutâ – Trei poemati ascâpati tu memorie*, *Machedono-vlahe*, *Tu-aestu chiro di cinușă*.

Din ciclul *Nostalgia/ Nostalyia* (în aromână), Hristu Cândroveanu a publicat în limba română, în revista „Dimândarea”, Nr.4, Octombrie-Noiembrie-Decembrie, 1994, poemele: *Omul, (Lebăda blândă bate din aripi)* și *(Fiecare frunte zidită cu alge)*. Același Hristu Cândroveanu a publicat în limba română, în revista „Dimândarea”, Anul 1 (5), nr.1 (17), Iulie-August-Septembrie, 1999, poemele *Nostalgia* și

*Cerul din ape*¹³. Poemul *Călătorie* din ciclul *Nostalgia* a apărut în revista *Poezia*, Iași (ediția de vară – 2010).

A doua carte cuprinde mai multe cicluri poetice: *Înstrăinări* (1995-2005), *Cuvântul profet* (2005-2006), *Rugăciune* (2006), *Alte poeme* (2006-2019), *Poema vieții – Un cântec polifonic* (2011), *To axion esti! – Cuvine-se cu adevărat!* (2011), *În pădurea roșcată a vieții (2009-2017)*, *Cercul vieții* (2014-2017) și *Poeme triste* (2019-2021) care reproduc în variantă românească ciclurile poetice originale aromâne: *Xinitii*, *Zborlu prufitu*, *Pălăcârie*, *Alti poemati*, *Poema a banâlei – Unu cânticu polifonicu*, *To axion esti! – Undzești di-alithea!*, *Tu pădurea aroși a banâlei*, *Țercliu-a Banâlei*, și *Poemati nfârmăcati*.

Multe dintre poemele ce se regăsesc în cea de-a doua carte au fost publicate în varianta aromână originală, în reviste, pe diverse bloguri și în mai multe antologii. Multe dintre aceste poeme au fost recitate în forma lor originară aromână dar și în română, în emisiuni de televiziune și spectacole de poezie¹⁴.

45 dintre poemele din cea de-a doua carte se regăsesc în varianta aromână, în *Anveatsă armâneashti*, Vol. 4, CD 2 – George Vrana. CD-ul face parte din proiectul *Anveatsă armâneashti*, proiect finanțat printr-un grant oferit de Norvegia, Islanda și Liechtenstein¹⁵.

În volumul *Înstrăinări și alte poeme* se mai regăsesc două eseuri: *Aromânii – Moștenire și Model Arhetipal European*, *Poezia aromână – câteva repere* și o biobibliografie.

Aromânii – Moștenire și Model Arhetipal European ar trebui să fie citit ca un eseu de filosofia culturii, care reflectă o viziune ce are legătură cu mai multe poeme din carte. Ideal ar fi fost ca acest eseu să fie citit împreună cu textul filosofic *Nostalgia nebunilor (în 73 de gânduri despre identitate)*, ce se regăsește în cartea *Jurnal interior*, publicată la Editura Oscar Print București în 2011 și republicată la aceeași editură într-o ediție româno-engleză în 2016. De asemenea, ar trebui citit

13. Poemul *Cerul din ape* are un nou titlu în prezenta carte: *Cer și amurg*.

14. De consultat în acest sens, Biobibliografia ce se regăsește la sfârșitul prezentei cărți.

15. Vezi Biobibliografia.

împreună cu *Minduri tu dhaloyu – Poezie, Artă, Cultură, Armânami – Frânturi de epistulii*¹⁶ din cartea *Xinitii și alti poemati*.

Eseul-studiu *Poezia aromână – câteva repere* a fost scris ca o introducere în istoria poeziei aromâne pentru evenimentul *ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΗ ΒΑΑΧΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ / PRICUNUȘTEARI TI POEZIA ARMÂNESCĂ / OMAGIU POEZIEI AROMÂNE*, ce a avut loc la POLIS ART CAFÉ în Atena, în 22 martie 2014, cu ocazia Zilei Mondiale a Poeziei, organizat la inițiativa marelui artist și intelectual aromân atenian Constantin al Themeli (Konstantinos Themelis). În preambulul manifestării, un extras din acest eseu-studiu a fost citit în limba greacă de cărturarul Leonidas Embirikos, fiul marelui poet grec suprarealist Andreas Embirikos. În seara de 22 martie 2014 au fost recitate poezii în aromână și în traducere greacă ale poezilor Toma Enache, Spiru Fuchi, Sirma Guci, Kira Iorgoveanu-Mantsu, Mihali Prefți și Yioryi Vrana.

În *Înstrăinări și alte poeme* mai sunt cuprinse mai multe texte critice și evocări, prezentate în ordine cronologică, semnate de Hristu Căndroveanu, Matilda Caragiu Marioțeanu, Vasile Tode, Adrian Majuru, Elena Lazăr, Mariana Bara, Ioan Groșan, Eugenia Țarălungă și Kira Iorgoveanu-Mantsu.

16. Gânduri în dialog – Poezie, cultură, artă, armânname – Scrisori în fragmente.